

Ірина Коробко

Міжнародно-правові стандарти захисту домашніх тварин від жорстокого поводження

Стаття присвячена аналізу юридичного оформлення руху щодо захисту домашніх тварин від жорстокого поводження, який на певному етапі мав наслідком появу низки міжнародно-правових документів, зокрема, п'яти європейських конвенцій.

The article deals with the analyses of the legal evolution of the animal protection movement, which at some point resulted the emergence of a number of international law documents, in particular the five European conventions.

Зоозахисний рух за останні півстоліття все більше набирає обертів і виходить за межі філософського і громадського обговорення, поступово набуваючи офіційного забарвлення у різних внутрішньодержавних та міжнародно-правових документах. Проте, для серйозного міжнародно-правового оформлення стосунків людей з іншими хребетними тваринами, що не належать до людського роду, ще багато роботи. На сьогодні тільки окреслюються основні міжнародно-правові стандарти захисту тварин від жорстокого поводження з боку людини, розробляються основні механізми забезпечення їх добробуту, як в дикій природі, так і в неволі. В нашому дослідженні ми проаналізуємо основні міжнародно-правові стандарти відносно саме тих «братів наших менших», які вже багато років розділяють з людиною життєвий простір, допомагають в домашньому господарстві, а для багатьох людей є ще і їжею.

Слід зазначити, що в нашому дослідженні ми свідомо уникаємо теми захисту диких тварин, зосереджуючись виключно на питанні лише тих хребетних, які напряму залежать від людини. До того ж дикі тварини в більшості своїй залежать не стільки від діяльності окремої людини, скільки від життєдіяльності людства навколо ареалів їх проживання. Тобто питання забезпечення добробуту диких тварин має дещо інше спрямування і заслуговує на окреме дослідження.

Проблема захисту тварин від жорстокого поводження досліджувалася, як вітчизняними, так і закордонними вченими протягом багатьох десятиліть. Проте, ці дослідження мали скоріше філософське, зокрема морально-етичне, аніж юридичне спрямування, не говорячи вже про вивчення міжнародно-правових стандартів. Серед таких вчених-філософів виділяються Т.Н.Павлова, П.Сінгер, Р.Райдер, П.В.Безобразов та ін. У теорії кримінального права і кримінології питаннями охорони тваринного світу займалися Т. С. Бакуніна, Ю. С. Богомягков, С. Б. Гавриш, К. Ю. Гаєвська, Е. Н. Жевлаков, Б. Н. Звонков, О. С. Колбасов, А. В. Куліченко, Ю. С. Кулик, В. К. Кудрявцев, , І. І. Лобов, В. Ф. Ломакіна, Ю. І. Ляпунов, В. О. Морозова, В. О. Навроцький, В. С. Нерсисянц, В. Я. Тацій та інші. У 2010 році в Київському національному університеті внутрішніх справ було захищено дисертацію І.А.Головко на тему: «Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами» (2010). Серед українських юристів-міжнародників, які опосередковано у своїх роботах торкалися проблеми міжнародно-правового регулювання життя тварин можна виділити О.В.Задорожного та М.О.Медведеву (підручник «Міжнародне право навколишнього середовища»). Проте, і до сьогодні немає комплексного дослідження саме міжнародно-правових стандартів захисту домашніх тварин. Так само досі не прийнято всесвітнього міжнародного документу з цієї проблематики, хоча подібна ініціатива існує вже майже півстоліття.

Перші закони і П'ять свобод

Хоча зоозахисники по всьому світу і виступають проти вбивств тварин заради їжі, хутра, або інших цілей, на сьогодні зрозуміло, що відмовитися від такого їх використання є неможливим. Тож людина поки що пішла іншим шляхом — шляхом максимальної гуманізації та безболісності вбивства тварин, яких розводять в сіль-

УДК 341.241.18

КОРОБКО Ірина Ігорівна,

© І. Коробко, 2013

здобувач кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ськогогосподарських цілях і, зокрема, для харчування. Для наших пращурів не було поділу на домашніх улюбленців-компаньонів та тварин сільськогосподарського призначення. Отже, й перші законодавчі акти стосувались добробуту саме худоби.

Як відзначає філософ Річард Райдер, перший закон в англomовному світі щодо захисту тварин був ініційований особистістю з неоднозначною політичною репутацією тогочасної Англії — Лордом депутатом Ірландії Томасом Вентвортом, графом Страффорд (1593-1641). Цим законом, ухваленим у 1635 році, заборонялось висмикувати шерсть з овець і кріпити плуг до хвостів коней, оскільки це було проявом жорстокості «по відношенню до цих створінь» [1, с. 49].

Серед перших відомих правителів Сходу, хто на державному рівні заборонив жорстоке поводження з домашніми тваринами, був Цунайосі (1646-1709) — п'ятий японський сьогун з династії Токугава. Його прозвали «Іну кубо» («собачий сьогун»), оскільки він, як член однієї з буддійських сект, що забороняла вбивства живих істот, ввів суворі покарання за вбивства тварин, особливо собак [2, с. 547].

У Північній Америці вперше про належне ставлення до худоби згадується у Свободах 92 та 93, прописаних у першій збірці законів Колонії Массачусетської затоки «The Body of Liberties» (1641 рік), розробленої юристом, пуританським священиком і випускником Кембриджського університету, уродженцем Саффола (Англія), преподобним Натаніелем Уордом. У них зазначається, що жодна людина не повинна практикувати тиранію або жорстокість проти будь-якої божої тварі, що зазвичай використовуються для користі людини, а також говориться про необхідність належного догляду і піклування за худобою під час перегону з одного місця до іншого [1, с. 50].

Знаковим став інший законопроект стосовно заборони жорстокого поводження з тваринами, ініційований членом Ірландського парламенту полковником Річардом Мартіном, який запропонував законодавчо регламентувати гуманне ставлення до коней. У 1822 році закон «Про поводження з кіньми і великою рогатою худобою» отримав королівське схвалення. Деякі дослідники вважають саме «закон Мартіна» першим справжнім законодавчим актом, який захищає добробут тварин. За побиття, поганий догляд або жорстоке поводження з твариною порушника очікував грошовий штраф (до 5 фунтів стерлінгів) або двомісячне тюремне ув'язнення. Два роки потому в країні з'явилося Товариство з запобігання жорстокого поводження з тваринами (SPCA), у 1840 році йому було присвоєно титул «королівського» (до назви Товариства на початку додалася літера «R»). З 1849 року RSPCA взяло під захист всіх тварин, включаючи домашніх кішок і собак; у 1876 році почало курирувати лабораторних тварин, а з 1900 року — зоопарки і цирки. Саме RSPCA, перша в світі зоозахисна організація, повноваження якої були закріплені на державному рівні. Саме вона стала зразком для створення подібних організацій в інших країнах [3, с. 62-67].

Після Великої Британії законодавство щодо захисту тварин було ухвалено і в інших європейських країнах; із 1833 по 1840 роки такі закони були прийняті германськими державами; в 1850-х роках аналогічні закони з'явилися і в скандинавських країнах. Законодавство із захисту тварин у США було створено пізніше — в 30-ті роки ХХ століття. Під впливом Великої Британії були ухвалені закони щодо захисту тварин в таких англomовних країнах, як Канада, Південно-Африканський Союз (нині — ПАР), Австралія [4].

У 1965 році британським урядом було ініційовано розслідування добробуту тварин, що утримуються в умовах інтенсивного тваринництва. Професор Роджер Брамбелл, відповідальний за проведення цього розслідування, зробив доклад, де окреслив основні свободи, які повинні мати сільськогосподарські тварини, а саме: стояти, лежати, розвертатися, доглядати за собою, мати змогу витягувати кінцівки. Цей список пізніше охрестили «П'ятьма свободами Брамбелла» [5].

Пізніше ці п'ять свобод були сформульовані Британською Радою по добробуту сільськогосподарських тварин (Farm Animal Welfare Council) наступним чином:

- *свобода від голоду і спраги*, тобто надання доступу до води та їжі, які підтримують хороше здоров'я і активність;
- *свобода від дискомфорту*, тобто забезпечення відповідного середовища для проживання, включаючи житло і місце для сну та відпочинку;
- *свобода від болю, травм або хвороби*, тобто проведення превентивних заходів чи ранньої діагностики та лікування;
- *свобода природної поведінки*, тобто надання достатнього простору, відповідних сприятливих умов і пристосувань, а також компанії собі подібних;
- *свобода від страху і стресу*, тобто забезпечення відповідних умов і відносин, які виключають моральні страждання [5].

Міжнародні документи

Подальший розвиток руху щодо унеможливлення жорстокого поводження з тваринами мав наслідком появу декількох міжнародних документів, зокрема, конвенцій Ради Європи. При цьому тематику цих документів можна умовно розділити на три категорії:

- добробут тварин сільськогосподарського призначення;
- добробут тварин, яких використовуються під час наукових експериментів;
- добробут домашніх улюбленців або тварин-компаньонів.

1. Добробут тварин сільськогосподарського призначення

Питанню добробуту тварин сільськогосподарського призначення в міжнародному праві приділено найбільше уваги, оскільки це питання обговорюється не просто десятиліттями, а століттями. Рада Європи ухвалила три відповідні конвенції. Хоча цей розподіл є абсолютно умовним, оскільки, наприклад, перевезення домашніх тварин-компаньонів так само регламентується Європейською конвенцією про захист тварин під час міжнародних перевезень.

1.1. Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародних перевезень № 065 (підписана у Парижі 13.12.1968, набула чинності 20.02.1971), підписали 16 країн Ради Європи, ратифікували — 15 (Болгарія підписала, але не ратифікувала). Україна не є учасницею цієї Конвенції [6].

Конвенція встановлює обов'язкові норми для забезпечення достатнього простору, вентиляції та гігієни, щодо транспортних засобів, продовольства і води, завантаження і вивантаження тварин та ветеринарної допомоги під час міжнародних перевезень тварин. 10 травня 1979 року у Страсбурзі був підписаний Додатковий протокол (ETS № 103), відкритий для підписання державами-членами Ради Європи, які підписали Конвенцію (Протокол набув чинності 7 листопада 1989 року), яким дозволяється Європейському Союзу підписати Конвенцію і таким чином стати її учасником.

У 2003 році ця Конвенція зазнала певних змін. Нову *Європейську конвенцію про захист тварин під час міжнародних перевезень* № 193 (підписана у Кишиневі 06.11.2003, набула чинності 14.03.2006) підписали 20 країн Ради Європи, ратифікували — 11. Україна не стала її учасницею [7].

19 березня 1996 році на першому засіданні Робочої групи для підготовки третього раунду Багатосторонніх Консультацій учасники Європейської конвенції про захист тварин під час міжнародних перевезень (ETS № 65) визнали, що накопичений досвід і наукові результати, отримані з моменту відкриття для підписання Конвенції, дозволяють їм актуалізувати її положення і уточнити їх формулювання для того, щоб сприяти її більш ефективній реалізації. Переглянута Конвенція передбачає денонсацію оригінальної Конвенції. Учасники, таким чином, не будуть одночасно пов'язані суперечливими зобов'язаннями.

1.2. Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей № 087 (підписана у Страсбурзі 10.03.1976, набула чинності 10.09.1978), підписали 35 країн Ради Європи, ратифікували — 33. Україна не є учасницею цієї Конвенції [8].

Конвенція поширюється на тварин, що розводяться або утримуються для виробництва продуктів харчування, шерсті, шкіри або хутра чи для інших цілей сільського господарства. Конвенція закликає уникати завдання тваринам непотрібних страждань або травм, а також забезпечити їм нормальні умови життя, включаючи життєвий простір, харчування та піклування. Для забезпечення добробуту тварин, Конвенція накладає на сторони зобов'язання перевіряти здоров'я тварин, а також контролювати стан технічного обладнання, що використовуються в інтенсивних сільських господарствах.

Конвенцією створюється Постійний комітет, який слідкує за її виконанням сторонами-учасниками. Комітет відповідає за розробку і прийняття рекомендацій країнами-учасницями Конвенції, робить консультативні висновки, сприяє дружньому врегулюванню будь-яких проблеми, які можуть виникнути між учасниками Конвенції щодо імплементації її положень, та представляє в Комітет Міністрів Ради Європи доповідь про свою роботу.

1.3. Європейська конвенція про захист тварин, призначених на забій № 102 (підписана у Страсбурзі 10.05.1979, набула чинності 11.06.1982), підписали 30 країн Ради Європи, ратифікували — 25. Україна не є учасницею цієї Конвенції [9].

Основною метою Конвенції є допомогти гармонізувати методи забою в Європі і зробити їх більш гуманними. Перша частина положень Конвенції зобов'язує гуманно поводитися з тваринами на бойнях: використовувати відповідне обладнання для вивантаження тварин; запобігати жорстокому поводженню з тваринами, зокрема, не бити по чутливих частинах тіла; забезпечити відповідне передзабойне утримання тварин, а також доглядати за тваринами, яких не вбили відразу ж після прибуття; оснастити бойні належним технічним обладнанням.

Що стосується самих забоїв, то Конвенція передбачає, що всі тварини повинні бути завалені, перш ніж обезкровлені. Завалення великих тварин має здійснюватися за допомогою спеціального пістолета (інструмент, який б'є, проникаючи в головний мозок), електронаркозу або газу. Використання сокири, молотка або кинджалу заборонено. Крім того, перед забоєм великі тварини не мають бути підвішені чи обмежені в русі. Там, де є винятки з цих правил (ритуальний забій, вимушеного забою, забій птиці та кролів і т.д.), забій худоби повинен здійснюватися таким чином, щоб позбавити тварин непотрібних страждань. Ці останні положення застосовуються в рівній мірі до забою тварин не тільки на бойнях, а і в будь-яких інших місцях.

2. Добробут тварин, яких використовуються під час наукових експериментів

Прийняття Європейської конвенції щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей стало наслідком все більш прогресуючого зоозахисного руху у світі, ініціатори якого активно протестували проти проведення наукових дослідів та експериментів над хребетними.

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей № 123 (підписана у Страсбурзі 18.03.1986, набула чинності 01.01.1991), підписали 28 країн Ради Європи, ратифікували — 22. Україна не є учасницею цієї Конвенції [10].

Конвенція покликана в першу чергу зменшити кількість дослідів і тварин, що використовуються для таких цілей. Вона закликає країни-учасниці не проводити експериментів над тваринами, крім випадків, коли немає альтернативи. Всі дослідження в області альтернативних методів слід заохочувати. Тварини для експериментів повинні відбиратися на основі чітко встановлених кількісних критеріїв, за ними мають добре доглядати і максимально убезпечувати їх від страждань.

3. Добробут домашніх улюбленців або тварин-компаньонів

Європейська конвенція щодо захисту домашніх тварин була прийнята після прийняття Конвенції щодо захисту піддослідних тварин. На цій Конвенції зупинимось детальніше, оскільки саме цей документ став визначальним у встановленні міжнародно-правових стандартів у поводженні з домашніми улюбленцями або тваринами-компаньонами — з тими, хто пліч-о-пліч проживає своє життя з людиною, повністю від неї залежить і потребує постійної уваги та піклування.

Європейська Конвенція щодо захисту домашніх тварин № 125 (підписана у Страсбурзі 13.11.1987, чинна з 01.05.1992), підписали 24 країн Ради Європи, ратифікували — 22. Україна підписала, але не ратифікувала Конвенцію [11].

Конвенція покликана головним чином забезпечити добробут домашніх тварин, які утримуються людиною для власного задоволення і дружнього спілкування. Ця Конвенція не стосується тих видів тварин, які знаходяться під загрозою зникнення і захищаються іншими конвенціями, зокрема, Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, відкриту для підписання 3 березня 1973 року, і Конвенцією про охорону дикої фауни та фауни і природних середовищ існування в Європі (ETS № 104), відкриту для підписання 19 вересня 1979 року.

Саме у цій Конвенції знайшли відображення П'ять свобод тварин, розроблених Британською Радою по добробуту сільськогосподарських тварин (Farm Animal Welfare Council).

Європейська конвенція про захист домашніх тварин складається з: преамбули й 23 статей, розбитих на сім частин.

В першій частині (ст. 1-2) говориться про основні положення Конвенції — даються визначення, а також окреслюється сфера та механізм застосування.

У другій частині (ст. 3-11) Конвенції зазначаються основні принципи утримання домашніх тварин. Саме в цій частині знайшов своє відображення головний принцип, який насамперед сповідується зоозахисними організаціями: ніхто не має права завдавати тварині болю, страждань або катувань, ніхто не може кидати тварину (стаття 3). Цікавою є стаття 10 Конвенції, яка вводить заборону на певні хірургічні операції, а саме: купірування хвостів і вух, девокалізацію, видалення кігтів та зубів, окрім випадків, коли такі операції необхідні за призначенням ветеринара, а також в разі кастрації.

Окрема стаття присвячена питанню евтаназії тварини (стаття 11). Ця процедура має здійснюватися при надзвичайних обставинах, гуманно і виключно ветеринаром або іншою компетентною особою; вводиться заборона на утоплення, використання електричного току (якщо це не призводить до миттєвої непритомності) та отруйних речовин (які не забезпечують необхідного ефекту).

Третя частина (ст. 12-13) присвячена заходам для захисту бездомних тварин.

У Конвенції в четвертій частині (ст. 14) говориться про обов'язок держав сприяти проведенню освітніх та інформаційних програм щодо положень цієї Конвенції.

П'ята частина (ст. 15) окреслює процедури багатосторонніх нарад щодо перевірки та корегування положень Конвенції.

Шоста частина (ст. 16) описує процедуру прийняття поправок до Конвенції. А кінцеві положення прописані в останній — сьомій частині (ст. 17-23).

Положення вищезазначених конвенцій були імplementовані у національне законодавство багатьох країн Європи і світу. Проте, робота в цьому напрямі має продовжуватися. Йі тепер особливу увагу треба приділяти створенню дієвого механізму реалізації цих норм. Також досі не ухвалено загальносвітової декларації щодо добробуту тварин на офіційному рівні, хоча текст такого документа існує і обговорюється серед зоозахисних організацій вже не одне десятиліття. Існує вже декілька варіантів Всесвітньої декларації добробуту тварин, яка поєднує в собі норми піклування як домашніх хребетних тварин, так і диких. Її ініціатори своєю кінцевою метою бачать прийняття цього тексту Організацією Об'єднаних Націй.

24 листопада 2006 року у Стразбурзі відбувся міжнародний семінар, організований Радою Європи у співпраці з Європейським Союзом і Всесвітньою ветеринарною організацією, покликаний зробити свій внесок у подолання розриву між законодавством щодо захисту тварин та його практичною реалізацією. В результаті було прийнято спільну декларацію «Добробут тварин в Європі: досягнення та перспективи». «Необхідно нагадати, що діяльність Ради Європи з захисту тварин бере свій початок в 1960-х роках — заявив Генеральний директор Ради Європи з правових питань Гі де Вель. — Рада Європи не самотня у своїх зусиллях по забезпеченню добробуту тварин. Як ви знаєте, політичні та технічні результати роботи по встановленню стандартів у цій галузі залежать від тісної співпраці з державами-членами та неурядовими організаціями, що представляють такі різні зацікавлені групи, як ветеринари, асоціації захисту тварин, фахівці з поведінки тварин, сільгоспвиробники і вчені». Заступник керівника відділу по захисту тварин Європейської комісії Андреа Гавінеллі заявила: «Ми також маємо намір просувати стандарти по захисту тварин на міжнародному рівні, як це закріплено в нашому Плані дій щодо забезпечення добробуту тварин» [12].

1. Ryder, Richard. *Animal Revolution: Changing Attitudes Towards Speciesism*. Berg, 2000. — 284 p.
2. Большая советская энциклопедия, 2-е издание. Том 42 - Союз Советских Социалистических Республик. Главный редактор Б. А. Введенский. Москва, Государственное научное издательство «Большая Советская Энциклопедия», 1956. — 669 с.
3. Ланцева Ада, Патрушев Дмитрий Зоозащита: от истоков к современности // «Мой Друг КОШКА» №5, 1 мая 2012. — Москва: Енимал Пресс, ООО. — 100 с.
4. Павлова Т.Н. Биоэтика в высшей школе: учеб. пособие для вузов / Т.Н. Павлова. — М.: Моск. гос. академия ветеринар. медицины и биотехнологии, 1997. - 147 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vita.org.ru/educat/vuzamishkol1.htm#e>
5. Five Freedoms // Farm Animal Welfare Council. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>
6. European Convention for the Protection of Animals during International Transport CETS No.: 065 // Official site of Council of Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=065&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>
7. European Convention for the Protection of Animals during International Transport (Revised) CETS No.: 193 // Official site of Council of Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=193&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>
8. European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes CETS No.: 087 // Official site of Council of Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=087&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>
9. European Convention for the Protection of Animals for Slaughter CETS No.: 102 // Official site of Council of Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=102&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>
10. European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes CETS No.: 123 // Official site of Council of Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=123&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>
11. European Convention for the Protection of Pet Animals CETS No.: 125 // Official site of Council of Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=125&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>
12. Совет Европы, ЕС и ВВО приняли совместную декларацию о благополучии животных в Европе // Официальный интернет-ресурс Совета Европы. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1067611&Site=COE>

Summary

The article deals with the analyses of the legal evolution of the animal protection movement. It resulted in the emergence of a number of international legal documents. Deliberately we are avoiding the issue of the wild animals protection, as it is very wide topic which deserves a separate study.

The research is divided into two parts. The first one is dedicated to the first laws on the animal protection, which were taken in Western Europe, the U.S. and the East (namely - in Japan). The evolution of the issue of the humane attitude to the domestic animals has led to the formulation of the so-called Five Freedoms, which formed the basis for the future legal documents, both in the international and the national legislation.

The second part of the article deals with the international law documents regarding to the protection of animals. There are five topical European conventions adopted by the Council of Europe. This part is conventionally divided into three parts. Three of the five conventions are applying to the animal welfare kept for farming purposes (European Convention for the Protection of Animals during International Transport, European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes, European Convention for the Protection of Animals for Slaughter), welfare of the animals used for scientific experiments (European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes), welfare of pet animals (European Convention for the Protection of Pet Animals).

Summarizing the study, it should be noted that most of the provisions of the European conventions were implemented in national legislation of many countries. However, the time has come for the adoption of the Universal Declaration of Animal Welfare. Work in this area continues.